

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1269549/1

בבית הדין הרבני האזורי ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב אוריאל לביא – אב"ד, הרב דוד דב לבנון, הרב מרדכי מזרחי בר אור

המבקשת: פלונית (ע"י ב"כ טו"ר ג'ניפר ברנר)

הנדון: יהדותם של בני הכפר אילינקה

פסק דין

בפני בית הדין בקשה לאישור יהדות, והתקיימו שלושה דיונים לשמיעת הבקשה.

המבקשת הינה בת להורים יוצאי הכפר אילינקה שברוסיה. מצד האם היא ממשפחת מ' ומצד האב ממשפחת ק', שהן שתי משפחות ידועות ומוכרות בכפר הנזכר.

רישום בני המשפחה בתעודות המקוריות מרוסיה, הוא: יהודי, וכמו כן משפחות אלו היו ידועות כמשפחות שומרי מצוות בעת מגוריהם בכפר הנזכר, ובתקופה מסוימת, כשמונה שנים, בין שנת תרפ"ח לשנת תרצ"ו, גר בכפר הרב זלמן ליברמן שהיה מחסידי חב"ד, שימש כרב המקום ובתוקף תפקידו היה אחראי על קיומו של מקווה, שחיטה וכיוצא"ב, עד שנכלא ע"י השלטונות ולבסוף נרצח.

בפני בית הדין בירור הלכה מפורט שכתב הרה"ג הרב חיים שלמה רוזנטל שליט"א, ראב"ד בית הדין האזורי ירושלים בדימוס, שהעלה לאשר יהדות בני הכפר אילינקה, ובסיום דבריו כתב:

לכן למסקנת הדברים תושבי אילינקה הרשומים בתעודות הרוסים "יהודים", צאצאי המשפחות הותיקות שם, הם ודאי יהודים כשרים.

בשולי הדברים, יצוין כי בזמנו ישבתי, אבלח"ט, עם מרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל שעה ארוכה (כשעתיים) עם כל המסמכים שהיו ברשותי כולל תעודות מרוסיה (הרב זצ"ל קרא רוסית), ואחרי שמרן הרב עבר על כל החומר שהיה בזמנו בידי נטה להסכים לדברים, ולא העלנו הדברים על הכתב לפי שהדבר היה ברור, ויצוין שהדבר היה עוד טרם שהיה בידי ההקדמה של הספר "מדרש שמעוני" להגרש"מ דיסקין זצ"ל. לאחרונה דיברתי עם הרה"ג נחום איזנשטיין שליט"א, מנאמני ביתו של מרן זצ"ל, ואמר לי שסיכום הדברים הרשומים אצלו מדברי מרן זצ"ל ממספר הזדמנויות הוא, שלגבי המשפחות הותיקות שהיו באילינקה בתקופתו של הרב זלמן ליברמן זצ"ל (הי"ד), אין שום ספק יהדות לגביהם.

כמו כן במשך שנים ניתנו בבית הדין האזורי בירושלים אישורי יהדות ליוצאי הכפר, יצוין להחלטה מיום כ"ג אייר תשנ"א מהרבנים הגאונים: הרב א' אלמליח, הרב שילה רפאל והרב מ' אלחדד, ולהחלטה ולמעב"ד מיום כ"ד אדר תשס"ד בתיק 704899/2 בחתימת הדיינים הגאונים הרב יששכר דב הגר, הרב נח הייזלר והרב מרדכי טולידאנו, המאשר לאשה יוצאת כפר זה להינשא לאחר שסודר עבורה ג"פ כדמו"י, ועוד קודם לכן אושרה יהדותה, ולהחלטה נוספת בתיק

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

1-62-188-30589 מיום י"ג תמוז תשס"ה (20.7.2005) בחתימת הדיינים הגאונים הרבי יששכר דב הגר והרב בנימין לוי והרב מרדכי טולידאנו, המאשרת יהדות לאשה יוצאת כפר זה לאחר שד"ר זאב רייז המליץ לאשר יהדות, ולהחלטה מיום ה' תמוז תשע"ז (29/06/2017) בתיק 128160/2 שכתב הרה"ג הרב יקותיאל כהן שליט"א, ולהחלטה בתיק 1030282/1 מיום ח' סיון תשע"ה (26/05/2015) שכתב הרה"ג הרב דוד ברדוגו שליט"א, ולהחלטה בתיק 1138030/1 מיום ז' באלול תשע"ז (29/08/2017) שכתב הרה"ג הרב מרדכי רלב"ג שליט"א, וכן להחלטה מיום ד' סיון תשס"ו (31/5/2006) מבית הדין בבאר שבע בהחלטת הרה"ג הרב אהרן דרשביץ שליט"א.

אך יצוין שבכל אלו לא נזקקו להתייחס לחוות דעת כאלו או אחרות של היסטוריונים, אלא ניתן אישור יהדות על יסוד חזקת יהדות לרבות רישום יהדות במסמכים.

וכן כמה מהעוסקים במלאכה, ציינו שבד"ץ העדה החרדית בירושלים, בראשות הגאון הרב יצחק יעקב ווייס זצ"ל (מח"ס מנחת יצחק), פסק להכשירם לאחר דיון שבו התקבלה עדות הרה"צ ר' יצחק זילבר זצ"ל שהעיד שאביו החזיקם כיהודים.

וכן בפסק דין מבית הדין שע"י הרבנות ירושלים בראשות האב"ד הרה"ג הרב א' ד' לוי ז"ל, המצורף לתיק, לאחר שהאריך להוכיח שהוחזקו כיהודים במשך שנים רבות, כתב:

"לסיכום: ביום ט"ו טבת תשס"ט נכנסתי למרן הגרי"ש אלישיב שליט"א עם בית הדין ודיווחתי לו על הדיון ועל הפסק המאשר יהדותם של יוצאי אילינקא על סמך חזקת היהדות שלהם, ומרן הסכים לפסק, ואישר לפרסמו, אחרי שאמר שהאחריות היא על בית הדין".

בפסק דין מבית הדין לדיני ממונות ובירורי יהדות חלק ד' עמוד שיא, כותב בית הדין:

"תושביו היהודיים של כפר רוסי בשם אילינקא במחוז ורוניש שמרו על הדת והמצוות גם תחת המשטר הקומוניסטי [...] בזמן בירור יהדותם של כמה מבני אותו כפר, הופיע בבית הדין ר' דוד ק. שנולד באילינקא לפני כשבעים שנה והוא שומר תורה ומצוות [...] לפי המסורת שבידו היו כל תושבי הכפר יהודים מלבד 10 משפחות של עבדים נכרים ששימשו כגויים של שבת, והיהודים נזהרו שלא להתערב אתם. הוא זוכר את שלושת בתי הכנסת של הכפר מלאים מתפללים, וכיום נותרו שם 4 ס"ת. הוא זוכר את הרב זלמן ליברמן ממינסק שנשלח לכהן כרב המקום, והוא היה יהודי חסידי. כמו כן זוכר שהיה שוחט במקום שאת הבשר ששחט סיפקו ליהודים ברחבי בריה"מ עד לחרקוב. את המצות אפו בבית עם מים שלנו. בערב יום כיפור עצרו את כל העבודה בקולחוז וכולם הלכו לביהכנ"ס".

אלא שבשנים האחרונות יש שהעלו ספקות ביחס ליהדותם עקב טענה שיש יסוד להניח שבמקורם היו רוסים סובוטניקים שהתייהדו בלא שעברו הליך גיור.

בדרך זו נקט בפסק דין מבית הדין במוסקבה, שהביא בקונטרס "המקורבים והמרוחקים בזרוע", בחתימת הדיין הרה"ג הרב ישראל בארנבאום שליט"א שהטיל ספק ביהדותם על יסוד ההנחה שאינם יהודים מדורי דורות אלא רק קיימת טענה שהתגיירו, אך קבע שאפשרות זו מוטלת בספק לאור תנאי החיים בזמנו. וכן מצדד בספר כצורף הכסף, ובקונטרס "שבת של מי" שהקונטרס הנזכר הינו השלמה לזה.

בנסיבות המתוארות, מוטל על בית הדין לברר הלכה זו עפ"י כללי ההלכה הפסוקה כמתחייב, תוך התייחסות למכלול הנתונים הידועים לנו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המבקש אישור יהדות ומשפחתו אינה ידועה

הטור אבן העזר סי' ב' כתב:

"כל הארצות סתמן בחזקת כשרות הן עומדות ואיש או אשה שיבא לינשא אין צריך לבדוק אחריהם כלל. אבל רש"י פי' איש שבא לינשא אשה צריך לבדוק אחריו קודם שישאנהו, וכ"כ הרמ"ה ופירש הא דאמר כל המשפחות בחזקת כשרות, היינו מאן דאית ליה חזקת כשרות א"צ לבדוק אחריו אבל מאן דלית ליה חזקת כשרות כגון שאין משפחתו ידועה, צריך ראייה ליוחסין ואין עד אחד נאמן. אף על פי דלא הוזהרו כשרות מלינשא לפסולים, ה"מ פסולי כהונה, אבל פסולי קהל אם בא לינשא ישראלית לא שבקינן עד דמייתי ראייה שמא עבד הוא ע"כ. ולי נראה דלישנא דכל המשפחות בחזקת כשרות אינו משמע כדבריו דאיירי במאן דאית ליה חזקה. ור"ת פירש שאין בדיקה אלא לכהונה ודקתני הנושא צריך שיבדוק בד' אמותיה פירוש שאין בנו כשר לשמש על המזבח ואין בתו כשרה לכהן המשמש על המזבח אלא א"כ ישא אשה בדוקה".

המגיד משנה הלכות איסורי ביאה פרק כ' הלכה ה', כתב בתירוץ הראשון בדעת הרמב"ם, כדעת הרמ"ה, וז"ל:

"במי שבא ואמר שהוא ישראל מעיקרו שצריך ראייה לענין היוחסין מפני מעלת היוחסין, דאי לא מי שבא ואמר נתגיירתי יהיה נאמן מדין מגו, ואף על פי שכל המשפחות בחזקת כשרות, ה"מ במי שיש לו חזקת משפחה".

הבית שמואל בסי' ב' סק"ג כתב:

"בטור כתב בשם הרמ"ה מי שאין משפחתו ידועה לנו לא אמרינן שהוא בחזקת כשרות כי חיישינן שמא ממזר או עבד הוא וצריך ראייה ליוחסין, וכ"כ המגיד פ"כ ה"ה בתירוץ ראשון דאף הרמב"ם ס"ל כן, וכן משמע ברש"י פ"ב דכתובות [...] ובסימן אח"ז מבורר דהמחבר נמי ס"ל מי שאין משפחתו ידוע לנו חיישינן שמא ממזר הוא. לכן יש להחמיר מי שא"י לנו, יש לחוש שמא ממזר הוא".

אך הפתחי תשובה סק"ב הביא מספר שער המלך הלכות איסורי ביאה פרק כ' שדחה הראיה של הב"ש מדברי השו"ע סי' ג', וכתב:

"נראה בדעת הטור ז"ל כמ"ש בדעת הר"ן דס"ל דלענין פסולי קהל ודאי דאפילו דלית ליה חזקת משפחה לא חיישינן לה, מטעמא דמכירים ישראל ממזרים שביניהם וקלא אית לי' אפילו ממקום למקום. ולענין פסולי כהונה דוקא בדאיכא חזקת משפחה לא חיישינן אבל כל דליכא חזקת משפחה חיישינן משום חללות [...] ולענין הלכה הנה לענין פסולי קהל דעת כל הפוסקים ס"ל דאפי' מי שאין לו חזקת משפחה, כגון שבא מארץ רחוקה אמרינן כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות, זולתי דעת הרמ"ה שכתב הטור ז"ל ולחד תי' שכתב הוא ז"ל בדעת רבינו, ודלא כהרב ב"ש ובספר בית הלל שיחסו סברא הלזו לדעת מרן והטור ז"ל, דליתא כמ"ש".

וכן בשו"ת עמק שאלה סי' ט' כתב שכל האחרונים חולקים על הבית שמואל, והם הבית מאיר השער המלך ועצי ארזים, וס"ל שגם אם אין לו חזקת משפחה, הוא בחזקת כשרות, וכן העלה בספר אמרי דוד (פדר) חלק אה"ע סי' ה' ועוד פוסקים שהביא בספר אוצר הפוסקים.

והגאון רי"ש אלישיב זצ"ל סיכם הלכה זו, בתשובה המודפסת בספר קובץ תשובות הרב אלישיב חלק א' סי' קמב, וכתב:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"הלכה פסוקה באה"ע סי' ב' סעי' ב': "כל המשפחות בחזקת כשרות ומותר לישא מהם לכתחילה", ובב"ש שם: בטור כתב בשם הרמ"ה מי שאין משפחתו ידועה לנו לא אמרינן שהוא בחזקת כשרות כי חיישינן שמא ממזר הוא וצריך ראי' ליוחסין. ובסי' שאח"ז (כלומר בסי' ג' סעי' א') מבואר דהמחבר נמי ס"ל מי שאין משפחתו ידועה לנו חיישינן שמא ממזר הוא, ומסיק לכן יש להחמיר ומי שא"ל לנו יש לחוש שמא ממזר הוא עכ"ד. והר"ן פ"ב דכתובות כתב ומעשים בכל יום שמשיאין אשה בכל מקום אף על פי שאין מכירין אותו ומחזיקין אותו בחזקת ישראל כשר, ובבית מאיר כתב: "חלילה להעלות על הדעת שהשו"ע מכריע בהעתקה מהוציאני מבית הספר מה שההלכה רופפת בידינו שהולכים בה אחר המנהג, והר"ן העיד בפירוש שמעשים בכל יום כו' ואילו רצה להכריע נגד המנהג לא הי' סותם דכל המשפחות בחזקת כשרות. גם תמה על הב"ש דבטור בשם הרמ"ה לא נזכר ממזר רק עבד, ואפשר שגם הרמ"ה ס"ל דלממזר ליכא למיחש דמכירים ישראל ממזרים שביניהם משא"כ עבד. ואף גם איהו ז"ל כתב דמנהגינן שאין בודקים כלל, וכ"כ השעה"מ פ"כ מאיסו"ב דלענין פסולי קהל אפי' מי שאין לו חזקת משפחה כגון שבא מארץ רחוקה אמרינן כל המשפחות בחזקת כשרות, וכ"ד גדולי האחרונים שכן נקטינן להלכה ולמעשה דמי שבא מארץ רחוקה אין חוקרין ודורשין אחרי משפחתו, אלא מוקמינן אותו בחזקת כשרות"

והנה הטור התייחס לחשש ממזר, חלל או עבד, ואילו חשש נכרי לא הוזכר בדבריו, אך יצוין לדברי הרשב"א בתשובה חלק ב' סי' טו, שכתב שאם "עומדין בחזקת יהודים ועושין המצוות כתקנן", שלא לחוש לנכרי, גם ללא חזקת משפחה, וז"ל הרשב"א:

"שאלת שבא בכאן יהודי או יהודיה מארץ רחוקה, ועמדו הנה ימים בחזקת יהודים כשרים. ועושין המצוות כתקנן, ואינן יודעין שם אבותם, הודיעני איך יקראו בשטרות ובכתובות.

תשובה. מכלל לשון שאלתך שאמרת ועומדין בחזקת יהודים ועושין המצוות כתקנן, ניכר שאתה מסתפק בהן כיון שאינן יודעין שם אביהן, שמא לא מבני ישראל המה. וזה אין בו ספק פקפוק וספק כלל. שכיון שהן מחזיקין עצמן כישראל אין מדקדקין אחריהם. והרי הם ישראלים גמורים כמיוחסים שבישראל. ואין אומרים לישראל הבא ראייה שישראל אתה. ואלו היו רוצין לשקר מי הכריחן שלא לקרות שמות אביהן כאשר קראו לעצמן, ומי יכחישם על אביהם יותר על עצמם, וגדולה מזו שאפילו מי שבא ואמר גר אני שנתגיירתי בב"ד נאמן. משום דאמרי' מיגו שהפה שאסר ואמר שהיה נכרי הוא הפה שהתיר ואמר שנתגייר. שאלו רצה לומר ישראל אני נאמן. ואין צריך להביא ראייה. ומה שאמרו ביבמות בפרק החולץ מי שבא ואמר גר אני יכול תקבלנו. ת"ל כי יגור אתך גר בארצכם במוחזק לך צריך להביא ראייה ואין צריך להביא ראייה בחוץ לארץ דברי ר' יהודה. וחכ"א בין בארץ ובין בחוץ לארץ צריך להביא ראייה. ואיפסקא הילכתא התם כחכמים. בההיא מיירי כשהיו מוחזקין בו שהוא נכרי ובא לאחר זמן ואמר נתגיירתי. ולפיכך צריך להביא ראייה. אבל באיש שבא ואמר גר אני נאמן. דומה למה ששנינו בכתובות בפ"ב האשה שאמרה אשת איש הייתי וגרשה אני נאמנת. הפה שאסר הוא הפה שהתיר. ואם יש עדים שהיתה אשת איש אינה נאמנת עד שתביא ראייה לדבריה."

והדברים מבוארים גם בחי' הרשב"א על מסכת כתובות דף כד עמוד א, שכתב:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"אני כהן וחברי כהן נאמן להאכילו בתרומה ואינו נאמן להשיאו אשה. פרש"י ז"ל אשה מיוחסת, ואיכא למידק אף להשיאו אשה אמאי לא והא לא הוזהרו כשרות לינשא לפסולין, כדאמרי' בפרק עשרה יוחסין (ע"ו א') [...] ולפסולי קהל כממזר ונתין לא חיישינן שכל המשפחות בחזקת כשרות הן, ועוד דמכירין ישראל ממזרין שביניהם וכל מאן דאתא ואמר ישראל כשר אני אין בודקין אחריו, לרבנן דאמרי בקידושין כל המשפחות בחזקת כשרות הן וקיי"ל כותייהו, ואמרי' נמי ביבמות פרק החולץ (מ"ה א') גבי גוי ועבד הבא על בת ישראל ההוא דאתא לקמי' דרבא אמר ליה זיל גלי או נסיב בת מינך, אלמא במקום שאין מכירין אותו משיאין לו אשה מ"מ, ואין מצריכין אותו ראייה שאינו פסול מפסולי קהל. וההיא דאמרינן בפ' החולץ (מ"ו ב') גוי שבא ואמר גר אני צריך להביא ראייה, ההוא במוחזק לן דגוי הוה אלא שבא עכשיו לומר שנתגייר, הא באיניש דעלמא דאתא ואמר ישראל אני נאמן לכל דבר, כדאמרינן בפסחים ההוא גוי דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים אלמא מסתמא מחזקינן ליה בישראל, ומעשים בכל יום שמשיאין נשים לכל אדם בכל מקום בחזקת שהוא ישראל וכשר, וי"ל דברייתא זו אתיא כר' מאיר דאמר כל המשפחות בחזקת פסולות הן עד שיודע לך שזה כשר כדאיתא בפרק עשרה יוחסין".

הרי שהרשב"א בתשובה מתייחס לאלו "העומדין בחזקת יהודים ועושין המצוות כתקנן", אך מסיום תשובתו נראה שדי בכך שאינו מוחזק כנכרי ואז אם יבוא ויאמר גר אני נאמן. ובחידושו כתב: "ומעשים בכל יום שמשיאין נשים לכל אדם בכל מקום בחזקת שהוא ישראל וכשר".

ובתוספות במסכת יבמות דף מז עמוד א' ד"ה במוחזק לך, כתבו:

"אומר רבינו תם דדוקא בדידעינן דהוה עובד כוכבים מעיקרא, דאי לא הוה ידעינן מהימן מגו דאי בעי אמר ישראל אני דמהימן, כדמשמע בריש מסכת פסחים (דף ג: ושם) גבי ההוא עובד כוכבים דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים. ואין לומר שאני התם דהוה סמכי ארובא דהוה ישראל דהא בכל מקום נמי איכא רובא הרוב הבאין לפנינו בתורת יהדות ישראל הם".

וכן הוא ברא"ש יבמות פ"ד סי' לד.

בהתאם לאמור, אין ספק שהמבקשת ובני משפחתה מוחזקים כיהודים וכל השנים נהגו בזהות יהודית לכל דבר וענין. בכמה מקורות בהלכה מצינו שאין מוציאים מחזקה אלא על יסוד עדות שני עדים. בבית יוסף אבן העזר סי' ד' כתב:

"כתב רבינו ירוחם בשם הרמ"ה על ההיא דנאמן אב לומר זה בן גרושה וכו' דוקא דלא הוה ליה חזקה דכשרות אפומא דאבוה, אבל הוה ליה חזקה דכשרות אפומא דאבוה, לא מהימן למפסליה אלא בסהדי".

וכן בספר שבות יעקב חלק ג' סי' קט ובחזו"א חלק אה"ע סי' קט"ז סק"ד קבעו שאעפ"י שיש משקל מכריע לכך שאדם הוחזק בחזקה אודות מעמדו האישי, עכ"פ שני עדים נאמנים להוציאו מידי חזקה זו, אך לא על יסוד אסמכתא שאינה כעדות שני עדים.

אמנם אם המבקשת או אמה או אם אמה היו מוחזקות כנוכריות לא הייתה נאמנת אלא בעדות גמורה שהיא יהודייה, וכמבואר בתשובת אגרות משה אבן העזר חלק א' סי' ח', שכתב:

"בדבר הנערה שמוחזקת בנכרית ואומרת שאמה היא בת ישראלית שנשתמדה וניסת לנכרי ונתגדלה כנכרית והחזיקה עצמה לנכרית וניסת לנכרי ומהן נולדה נערה זו, אם יש לנערה זו דין בת ישראל אף שהוא דור שני דמ"ש, והיא באה מצרפת וא"א לידע הדבר. פשוט לע"ד שאינה נאמנת דרק כשיש לו חזקת

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ישראל או רוב ישראל נאמן לומר שהוא ישראל וגם לומר שנתגייר במיגו כמפורש בתוס' יבמות דף מ"ז ד"ה במוחזק דאף בחו"ל שרוב עכו"ם מ"מ רוב הבאין לפנינו בתורת יהדות ישראל הם. וכן צריך לומר גם בכוונת התוס' פסחים דף ג' דהוכיחו מהא דנתגיירתי ביני לבין עצמי שא"ר יהודה שאינו נאמן לפסול בניו והיינו משום דמצי למימר ישראל אני אף דלא הוי רוב ישראל, נמי הוא מטעם שכתבו ביבמות משום דבא בתורת יהדות שרובן הם ישראלים. ומה שהוצרכו להוכיח זה משום דאולי רוב ישראל ממש הוא עדיף וגם אולי הוא כתרי רובא דרוב ישראל ממש וגם נהג בתורת ישראל ולכן האמינוהו להארמאה להאכילו מהפסח, והוצרכו להוכיח דאף ברוב עכו"ם יש לסמוך על הרוב שנוהגין בתורת ישראל שהוא ישראל [...] ואפילו להרמב"ם פי"ג מא"ב ה"י שעל מה שכתב שבחו"ל צריך להביא ראיה ואח"כ ישא ישראלית כתב ואני אומר שזו מעלה ביוחסין וכן הוא בש"ע יו"ד סי' רס"ח סעי' י', משמע שמדינת נאמן אף שאין שם חזקת ישראל ולא הזכירו שהוא משום שנוהג בתורת ישראל משמע שבלא חזקה כלום וגם לא ראינוהו עדין שנוהג בתורת ישראל נאמן מדינא... אבל כשהוא בחזקת נכרי גם להרמב"ם והש"ע אינו נאמן כמפורש במ"מ ה"ז וה"י ובש"ך ס"ק כ"א. ולכן בהא דידן שבאת לכאן בחזקת נכרית ונוהגת כנכרית, לכו"ע ברור שאינה נאמנת לומר שהיא בת ישראלית להיות בדין ישראל.

העולה מדברינו: אדם המוחזק כנכרי, אינו נאמן בטענתו שהוא יהודי, אלא אם יבואו שני עדים כשרים המעידים כדבריו. וכשהוא מוחזק כישראל, נאמן, ואין להוציאו מחזקת כשרות אלא בעדות שני עדים. וכשאינו מוחזק כנכרי וגם אין חזקת ישראל, לדעת הרשב"א ועוד ראשונים נאמן, ולדעת הרמב"ם והשו"ע יו"ד סי' רס"ח ס"י מפני מעלת יוחסין אין משיאין אותו עד שיביא ראיה.

הרמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק י"ג הלכה ז' ט' כתב:

"בא ואמר נתגיירתי בבית דינו של פלוני והטבילוני, אינו נאמן לבא בקהל עד שיביא עדים... גיורת שראינה נוהגת בדרכי ישראל תמיד כגון שתטבול לנדתה ותפריש תרומה מעיסתה וכיוצא"ב. וכן גר שנוהג בדרכי ישראל שטובל לקריו ועושה כל המצות, הרי אלו בחזקת גרי צדק. ואע"פ שאין שם עדים שמעידין בפני מי נתגיירו. ואע"פ כן אם באו להתערב בישראל אין משיאין אותם עד שיביאו עדים, או עד שיטבלו בפנינו הואיל והוחזקו גוים".

וכן הוא בשו"ע יו"ד סי' רס"ח סעיף י'. ובשו"ת חוט המשולש להגאון רבי חיים מוואלאז'ין זצ"ל בסי' ה' השיב אודות גיורת שנישאה ליהודי ונולדו ילדים והגיורת נפטרה, ועלתה שאלה ביחס לכשרות הילדים, מאחר שלא נעשה בירור ביחס לגיור, והשיב: "כיון שראינה נוהגת בדרכי ישראל וזאת אומרת נתגיירתי בבית דין של פלוני, הרי דינה מבואר בשו"ע סי' רס"ח ס"י דהיא בחזקת גיורת". והחזו"א יו"ד סי' קנח סק"ג השיג על הגר"ח וז"ל: "הגר"ח שם מפרש דארישא קאי באומרים נתגיירו בבית דין של פלוני דוקא, וזה תימא אם הוא חזקת הנהגה, אמירה למה לי, ונתגיירנו סתם למה לא סגי, ומנ"ל לחדש כזה שלא נזכר בגמרא. ומלשון הרמב"ם וש"ע אין הכרח כלל לזה. אלא הם בחזקת גרים אף בלא אמירה".

ובקובץ תשובות להגאון רבי יוסף אלישיב זצ"ל ח"א סי' קלט הביא מדברי הגר"ח והחזו"א, והעלה:

"עכ"פ להלכה נקטינן דהתנהגות בדרכי היהדות סגי גם בלא אמירה נתגיירתי בב"ד פלוני והטעם הוא מכיון שהתמיד להתנהג בדרכי היהדות חזקה עליו שהתגייר ואף שהגירות לא מיקרי בידו... מ"מ האפשרות קיימת... ונראה עוד

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהא דנוהג בדרכי ישראל, אין בזה כללים קבועים ויש לשקול כל דבר לפי הענין והזמן. ומלפנים בישראל כשראינוהו טובל לקריו וכיוצ"ב ויחד עם זה הוא עובר על אחת ממצות ד' אשר לא תעשנה, גם אם זה דבר מדברי סופרים, נ"פ שזה היה מהוה ריעותא בחזקה, אם לא כשיש לתלות בחסרון ידיעה. אך בזמנינו יש לדון שהתנהגות בדרכי היהדות שעל ידה נקבעה הגירות הוא בקצת צורה אחרת. ואם ראינוהו מתנהג כדרך שהיהודים אשר הוא שוכן בתוכם מתנהגים, כגון שהוא מבקר בביהכ"נ בשבתות ויו"ט לוקח באטליו כשר, לא עובד בשבת וכיוצ"ב, י"ל דעי"ז מחזיקים אותו לגר גם כשעובר על דבר מדברי סופרים".

בהתאם לאמור, כל המשפחות שהוחזקו בכפר אילינקא כשומרות מצוות, גם אם עקב חסרון ידיעה לא ידעו לקיימן בשלמות כראוי, הם בחזקת יהודים, ואין צורך שיציגו כעת אסמכתא לגיור או אסמכתא אחרת, שהרי אפילו גר שהתגייר והוחזק כיהודי, די בחזקה זו בלא שיאמר התגיירתי בבית דין פלוני, לפי דעת הפוסקים שלא הסכימו עם תשובת חוט המשולש הנזכרת, ק"ו שבני הגירות ובני בנותיה אינם צריכים להציג אסמכתא לגיור שנעשה לפני דורות רבים, ודי בכך שהוחזקו כיהודים.

האם בכח חוות דעת של הסטוריונים להוציא מחזקת יהדות

בתשובת הגאון הרב אשר וייס שליט"א מיום י"א חשוון תשס"ט להרה"ג הרב פנחס גולדשמידט שליט"א, והובאה בקונטרס "שבת של מי", נשאל על יחוס אנשי הכפרים אילינקא וויסוקי, לאחר שהציג את העולה מהחומר הרב שהוצג בפניו, העלה ספקות ביחס ליחוסם, ובסיום דבריו, כתב:

"ובמה שכתב לי כת"ר שהבית דין של העדה החרדית הכשיר בני הכפר אילינקא עפ"י עדות הרה"צ ר' יצחק זילבר זצ"ל שהעיד שאביו שתה יין בביתם. הנה כל עוד באים לפנינו יחידים, פשוט כדברי התוספות דרוב הבאים לפנינו בחזקת ישראל יהודים הם, ולרווחה דמילתא מתחזקים הדברים עפ"י עדות הרה"צ הנ"ל, אבל כאשר מתברר ששאלה זו נוגעת לקהילה שלימה, וכנגד עדות הנ"ל, יש עדות שלא גירשו נשותיהם, על נישואי תערובת, ויש ספק רב בקשר לעיקר מוצאם, שוב אין לסמוך על החזקה הנ"ל [...] ואפשר גם שהרב הנ"ל ידע על משפחות מסוימות שבחזקת יהדות הם ואין ללמוד מזה על כלל תושבי הכפרים הנ"ל".

ועפ"י דבריו אלו העלה במסקנתו וכתב בלשון זו:

"סוף דבר לענ"ד אנשי הכפרים הנ"ל ספק ישראל הם ויש להחמיר ולחוש לקידושיהם וכן לגייר אותם כדת וכדין. אמנם יש לנהוג בזה בזהירות יתירה ולשמור על כבוד הבריות ושלא להוציא לעז על משפחות שיש להם חזקה גמורה".

דברי הגאון הרב אשר וייס שליט"א בתשובה זו אינם ברורים, מצד אחד כותב באופן גורף על אנשי כפר אילינקא שהם ספק ישראל, ומאידך מסכים שאלו שיש להם חזקת יהדות, אין להטיל בהם דופי.

עכ"פ דבריו מבטאים את ההתלבטות כיצד לנהוג במידע ההיסטורי שכתבו כמה חוקרים ממנו עולה ספק ביהדותם, והאם בכוחו של מידע זה לבטל הלכה פסוקה שסוקלין ושורפין על החזקות, וכן את ההלכה הפסוקה בכל הראשונים, שמי שבא והוא בחזקת יהדות, אין להטיל ספק ביהדותו, אך מסקנתו צ"ע, ועפ"י המבואר להלן, אין למחקר היסטורי מעמד של שני עדים.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אמנם, בקונטרס "המקורבים והמרוחקים בזרוע" (עמ' 17) מביא מספר תשובות והנהגות ח"א סי' תשס"ז שדן בשאלת מעמדם של העולים מאתיופיה, וכתב: "וכותבי דברי הימים המוסמכים שיש להם נאמנות כדין ערכאות, אכן מסתפקים אם הם כלל מעדות ישראל, ולמסקנת רבים ושלמים מהחוקרים אינם מעדת ישראל, שביררו שדומים לכתות הנוצרים המתקרבים לדת ישראל, וגם לבושי כהניהם כלבושי כהני הנוצרים", עכ"ל, ועל יסוד דברים אלו בנה הקונטרס הנזכר יסוד מוסד לתת מעמד של נאמנות ערכאות, לדברי ההיסטוריונים אודות הליכים היסטוריים כאלו ואחרים שאירעו לפני מאתיים שנה, ועל פי קביעה זו הביא מקורות בהלכה לביסוס מעמד הערכאות ונאמנותם.

אך יש לזעוק מרה על השערורייה, על אותם אנשים שחברו את הקונטרס, הגם שהתמחו בבירור יהדות, אך התמחות זו לא הכשירה אותם לפסוק הלכה, למרות זאת התעטפו באיצטלה שאינה ראויה להם, ומדמים מילתא למילתא בהלכה שאין להם בה יד ורגל, ומוציאים לעז על קהילה שלימה שהוחזקו כיהודים, וכאמור, יהדותם כבר אושרה בהחלטות רבות מבתי דין שונים.

נאמנות הערכאות, יסודה בסוגיא בגיטין דף י' ע"ב, ובחידושי הריטב"א (כת"י) דף יא ע"א כתב: "ערכאות תנן, דקביעי בהורמנא למלכא, ואיכא עליהו אימתא דמלכותא".

וכן ההלכה להיתר עגונה על יסוד מסמך החתום על ידי ערכאות, התבארה בתשובות החתם סופר שהובאה בפת"ש אה"ע סי' יז ס"ק נג, שם הנידון בעדות על מות הבעל שהוא מילתא דעבידא לאיגלווי אם יתברר שלא מת, ובנוסף המסמך נחתם על ידי ערכאות, וחזקה דלא מרעי נפשיה, ולא יערערו את מעמדם, ואם פקיד הערכאות זייף, מחייב ראשו למלך, ובצירוף כל אלו קיימת חזקה שלא ישקרו ויאשרו מות הבעל אם הוא עדיין חי ויוכל ההרוג לבוא ברגליו.

ובשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ג סי' יא כתב:

"אך באמת זה לא חשיב בגדר ערכאות, דרק באם נעשה הדבר במקום מושב דייני הערכאות אז הדבר וודאי שמת. אבל הכא [...] לא הגיד כלל עדותו לפני הערכאות שלו ולא נרשם כלל דבריו בפניקס ערכאות [...] פשיטא דלא חשיב בכלל ערכאות דלא מרעו נפשו בזה אם ישקר".

ומה עניין נאמנות זו לדברי היסטוריון הכותב אודות אירועים שאירעו לפני מאתיים שנה, ומצרך השערה להשערה, ואינו נוטל על עצמו אחריות לדברים שכתב, ואם יתברר שטעה או שיבש את המידע, אינו צפוי לעונש. פשיטא שאין לו כל מעמד המתקרב למעמד הערכאות, שכבודם שלא יימצא זיוף באישור שהוציאו מתחת ידם, ויש עליהם אימת המלכות אם יתברר שלא עשו מלאכתם נאמנה. אף ביחס לנאמנות הרופאים המומחים, כתבו הפוסקים שנאמנותם היא כשמבררים מציאות הקיימת כעת בפניהם, ולא כשמציגים השערה כזו או אחרת על יסוד חכמתם, עיין בספר פנים מאירות ח"א סי' יב ושו"ת שם אריה אה"ע סי' קי"ב ותשובת הנצי"ב בסוף ספר מרומי שדה ח"ג סי' א' ופד"ר כרך ה' עמ' 351.

גם דברי ספר תשובות והנהגות הנזכרים, מתייחסים לדברי החוקרים אודות המציאות הידועה כיום ועבידא לאיגלווי, אך גם בכך אין יסוד לתת לחוקר היסטורי מעמד של ערכאות, המועיל להתיר אשת איש בנסיבות המתוארות. הדבר תמוה מאד שיינתן מעמד נאמנות של ערכאות לאדם הכותב קורות ההיסטוריה עפ"י השערה ודימוי השערה להשערה, בלא שיעיד על כך בבית דין ויקבל אחריות לתוצאות דבריו. אך גם לאחר עדותו לא יאמן יותר מרופא מומחה המביע חוות דעת כללית והלוקח אחריות על חוות דעתו שאינו נאמן כשאינו מעיד על מראה עיניו מתוך כלי עבודתו.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

עוד יצוין להלכה הפסוקה שולחן ערוך אבן העזר סי' ב' סעיף ג':

"משפחה שקרא עליה ערער, והוא שיעידו שנים שנתערב בהם ממזר או חלל או שיש בהם עבדות, ה"ז ספק".

בספר קובץ תשובות הרב אלישיב חלק א' סי' קמב כתב:

"ובאה"ע שם סעי' ג' כתוב "משפחה שקראו עליה ערער והוא שיעידו שנים שנתערב בהם ממזר ה"ז ספק" היינו שאין סותרין להחזקה הנ"ל אא"כ קרא ערער ע"י ב' עדים ואף לרש"י בקידושין דף ע"ו שפירש "אם קראו עליה ב' עדים שמץ של פסול ולא שמעידים עדות גמורה אלא יציאת קול", כתב המהרשד"ם אה"ע סי' קל"ח היינו להצריך בדיקה, אמנם לפסול פשיטא דעדות גמורה בעינן. ובשו"ת משיבת נפש (הו"ד באוצה"פ) כתב אליבא דרש"י דוקא לכהונה פוסל הערער הנ"ל אבל לישראל ל"ח לזה. ובמהר"י בן לב ח"א כלל ב' סי' פ' י"א כתב: "אפי' הו"ו בנ"ד רגלים לדבר ושנים מפי שנים הוא כשר לבוא בקהל דהא אמרינן דלקלא דלבתר נישואין ל"ח ואפי' לקלא דבתר אירוסין, וכשם שאין מוציאים את האשה מתחת בעלה מטעם קלא, כך אין חוששין לו משום ממזר מטעם קלא. ואף דלפימ"ש התוס' קידושין דף ע"ו דמשום האי טעמא לא חיישינן לממזרות הואיל וישראל מכירין ממזרים שביניהם, לא מסתברא לחלק בין מקום למקום ולומר שישתנה דיניה של האי כללא דכל המשפחות בחזקת כשרות, אם באותו מקום לא איכפת להם בין זרע כשר לזרע פסול והכל נעשה להם כהיתר, כי הרי לפי האמור אף שבא ממקום רחוק תיכף לבואו משיאין לו אשה מבלי לחקור עליו והלא יתכן שבמקומו אכן ידעינן שהוא מפסולי קהל, וע"כ דעיקר חזקה זו היא כמו חזקה דאתי מכח רובא, דמילתא דלא שכיחי היא, והטעם דמכירים בנ"י ממזרים שביניהם הוא להסביר למה לגבי חללים כן תיקנו לחוש להם, וע"ז כתב משום דמכירים בנ"י וכו'".

עד כאן מדבריו.

בהתאם לאמור, פשיטא שלמחקר היסטורי כזה או אחר המיוסד על השערות גרידא, כמו שהובאו באריכות בקונטרס "שבת של מי", אין מעמד של שני עדים המעידים בבית דין שהתערב נוכרי במשפחה המוחזקת ביהדות, אלא לכל היותר אולי כתוצאה ממחקרים אלו יוצא קול לעז המחייב בדיקה, אך מבואר במהרשד"ם אה"ע סי' קל"ח בתשובתו הנזכרת, שאף לשיטת רש"י יש צורך בשני עדים שיוציאו קול, ורק קול כזה מחייב בדיקה בלבד. ובזה כתב מהרשד"ם: "ואי איכא עד אחד גמור אין צריך אפילו בדיקה, כ"ש וק"ו להוציא האדם מחזקת כשר. אפילו לדברי רש"י אינו צריך אלא קול משני עדים היינו להצריך בדיקה, אמנם לפסול פשיטא דעדות גמורה בעינן".

יתירה מזו, כל דברי המערערים נשענים על ההנחה שלא יתכן שנערך גיור המוני ואין לו זכר בכתובים, אך כידוע גיור מועיל גם כשנעשה בפני בית דין בצנעא, ומה האסמכתא לטענה שלא נערכו גיורים רבים לאורך שנים רבות בצנעא בפני שלושה הכשרים לדון.

על כן מאחר שאין בפנינו עדות של שני עדים המעידים שהתערב במשפחת המבקשת נוכרי, או אסמכתא אחרת שהיא במשקל של שני עדים, אי אפשר להוציאם מחזקת כשרות, וכמו כן אין שני עדים המוציאים קול לעז. גם אם נדון מחקרים אלו כראיה הבאה משני עדים המעוררת מחשבה שיש מקום להשערות אלו או אחרות, היה הדבר מחייב בדיקה בלבד, אך אין בכוחם להוציא מחזקת כשרות. וכידוע בדיקה זו של מוצאם כגרים שהתגיירו לפני קרוב למאתיים שנה,

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

או שמוצאם כיהודים שאינם גרים, היא כיום בלתי אפשרית, ונותרנו רק עם החזקה שהוחזקו כיהודים.

אמנם ביחס לכלל עולי ברית המועצות לשעבר, אנו מחייבים בדיקה עד מקום שידינו מגעת, ורק לאחר בירור כראוי מתירים למבקש להינשא, כמקובל בכל בתי הדין. היסוד בהלכה לכך, מבואר בקובץ תשובות להגרי"ש אלישיב זצ"ל ח"א סי' קלג, שהדבר נובע מחשש נישואין לנוכרייה עוד בארץ מוצאם, ועל יסוד תשובת מהרי"ט ח"ב סי' יח. אך היינו ביחס למשפחות שאין בירור שהוחזקו ביהדות, וכדוגמת הנידון בתשובת מהרי"ט שהנידון הוא ביחס לאחי הבעל המנוח, היבם, וקיים ספק שמא הוא מאם נכריה או אם אמו נכריה, ואותו יבם, אינו בפני בית הדין הדין במעמדה של היבמה, אלא נותר במקומם של האנוסים, ואינו מוחזק ביהדות, ובכך קיים ספק ביהדותו עקב אחוזים גבוהים של נישואי תערובת, ספק המשליך על חובת היבמה בחליצה. משא"כ בנידון שאותו אדם ואותה משפחה בפנינו וידועה כמוחזקת ביהדות, בכך נידון זה אינו דומה לנידון בתשובת מהרי"ט.

עיי' בתשובת מהרי"ט הנזכרת המתייחסת לתשובה שכתב מהרי"ב בן לב ח"א סי' טו באותו נידון, ובסיום דבריו כתב מהרי"ב"ל: "לפי שיש להסתפק אם נלך אחר הבעל שפירש משם ובא בכאן לחסות תחת כנפי השכינה, והוי כל דפריש מרובה פריש, או דילמא נלך אחר היבם שהוא קבוע במקומו ובארצו והוי כל קבוע כמחצה על מחצה". ובהתייחס לדברי מהרי"ב בן לב כתב מהרי"ט את תשובתו, והתיר שאם היבמה כבר נישאה, לא תצא, מפני שני ספקות, ואחד מהם הוא הספק ביהדותו של היבם, ובו בלבד התמקדו דברי מהרי"ט, אך לא ביהדותו של הבעל המנוח.

ביחס ליבם, כתב מהרי"ט:

"הואיל ואנו מסופקים באמו של יבם זה או באם אמו ואם אביו ומטעמא דקבוע מחזקינן ליה בחזקת הבא מן הזרה, שאף על פי שפירש ובא לכאן למקומות הללו, לא מפני כן הוכשר שנאמר כל דפריש מרובא פריש, מאחר שיש בו ספק בעיקר לידתו שנולד באיסור מחמת אמו הקבועה, הרי הולד ספק בכל מקום שילך ספקו עמו. הא למה זה דומה לשתוקי דאמרינן רוב כשרים אצלה, ומשום שקביע איסורא בלידתו דילמא אזלא איהי לגבייהו נאסר, כדאמרינן בפרק עשרה יוחסין [...] דמשום דנייד חד מינייהו והלך לעיר אחרת, לא הוכשר, דספיקא קביעא ביה בכל מקום שילך, ואף זו כיוצא בה".

ומבואר שלא כתב דבריו אלו, אלא רק על היבם ולא על הבעל המנוח, ונראה הטעם מפני שהוחזק ביהדות, בשונה מאחיו, שלא הוחזק וגם יתכן שהיה בן אשה אחרת.

אך בעיקר סברת מהרי"ט, כידוע הבית יוסף אה"ע סי' ג' הביא מתשובת רבי שלמה בן הרשב"ץ, שכתב בפשיטות שלא כסברת מהרי"ט, וז"ל: "אם יעיד אחד מהאנוסים שאחד מהם מוחזק בכהונה מעלין אותו לקרות בתורה, ואין חוששין שמא אמו גויה, שכל האנוסים נזהרים להתחתן בגוים, ולא חיישינן למיעוטא דכל דפריש מרובא פריש". וכן פסק בשו"ע סי' ג' סעיף ג', ובתשובה במקורה בספר שו"ת יכין ובעז ח"ב סי' ג' לא חילק בסברא זו של כל דפריש וכו' בין להעלותו לתורה או להשיאו אשה.

וכמו כן בעיקר דברי מהרי"ב"ל ומהרי"ט, בספר חקרי לב יו"ד סי' קג תמה, וכתב:

"ואני תמיה [...] שנראים דברי הרשב"ש מוכרחים דבית הבעל אזלינן, שהרי כשבא האנוס לחסות תחת כנפי השכינה, באותה שעה חל הספק אם אביו נשא גויה או ישראלית, דאם נשא גויה הוי גוי גמור [...] והוא ודאי גם הם, הריב"ל והרימ"ט, מודו דלא בעי טבילה, כיון דקי"ל כל דפריש מרובא פריש, דכאן

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לא שייך להסתפק אם נלך אחר אחיו היושבים בפורטוגאל, שלא חל הספק כי אם לזה שבא להתייחד כאן. וכיון דמדינא אינו צריך טבילה דמכח כל דפריש הוחזקה אמו לישראלית גמורה, א"כ אם קידש אשה ואח"כ ומת, ונפלה לפני יבם, בודאי דזוקק ליבום אחיו מאמו של זה שמת, כיון שכבר הוחזקה אמו של אלו לישראלית, ואיך אפשר לדונה עכשיו לגויה".

הרי שהיה פשוט לחקרי לב שביחס לבעל המנוח גם מהרי"ט לא הטיל ספק ביהדותו, אלא רק ביחס ליבם, וגם על מש"כ מהרי"ט ביחס ליבם תמה החקרי לב.

ועיין בשו"ת לחם רב שדחה לעז על בן של אחד מהאנוסים שהלעיזו שאם אביו גויה, וכתב:

"ראובן זה שהוחזק אצלנו לכשר כמה שנים, ואביו ואמו שהיו מישראל, מי הוא זה ואיזה הוא אשר מלאו לבו להטיל בו מום. ואפילו לא היה מוחזק אצלנו בכך, אלא היו באים כעת מפורטוגאל והיינו יודעים שאביו מן האנוסים ואמו ג"כ, הוי בהך חזקה. וראיה לדברי מדברי מהר"י לב בתשובה [...] וסמכו על מה שכתב ה"ר צמח בן בנו של הרשב"ץ".

על כן אין מקום להוציאם מחזקתם על סמך השערה היסטורית, שלא היו אצלם גיורים, מה עוד שהגרח"ש רוזנטל שליט"א ביסס את פסק דינו על מידע מוסמך אודות גיורים שהתקיימו בזמנו, וגם בקונטרס הנ"ל מצייין מידע על גיורים, אלא רק טוען שאין מידע על גיור המוני. וכאן הבן שואל, וכי היעדר מידע כזה, אודות התרחשויות ברוסיה בתקופות שלטון רודני כזה או אחר, שדברים מסוג זה נעשו בסתר כדי שלא ייעשו, דינו כראיה להוציא שם פסול על משפחות המוחזקות ביהדות. פשיטא שהטענה שלא ראינו ולא שמענו אירועי גיור המוני לפני כמאתיים שנה, אינה טענה, ואין בכוחה לסתור סוגיות שלמות בהלכה ובפוסקים, כמבואר לעיל. יתכן מאד שהתגיירו בצנעא, למנוע חמת המלכות, ואין כל מחקר הסותר זאת, אלא עלו השערות גרידא, ופשיטא שאין להשערות אלו כח של שני עדים, ואף לא כח ראייה פחות מכך.

עוד יובהר ביחס לחזקת יהדות שעליה מבוסס פסק הדין. חזקה זו ידועה לנו לפחות משנת תרפ"ח כשהרב זלמן ליברמן זצ"ל הגיע לשמש כרב הקהילה, וקשה להעלות על הדעת שלפני תשעים ושלוש שנה כשהגיע לאילינקא, היו לרב ליברמן ספקות ביחס ליהדותם. ולמרות זאת מסר את נפשו להעמיד הדת על תילה, כשבסופו של דבר הגיעו הדברים למסירות נפש כפשוטו. כמו כן בעת שהחל רישום הדת במסמכים, בני הכפר נרשמו כיהודים, בשונה מאנשי כפר ויסוקי הסמוך, וזאת בעת שרישום כזה הרע את יחס השלטונות אליהם. עכ"פ הרישום מבטא את חזקתם כיהודים. גם לאחר שנים רבות, בעת שרובם הגדול עלה לארץ, הם שמרו על זהות יהודית והמשיכו לנהוג בשמירת מצוות, הגם שאצל הדור הצעיר יש מקרים ששמירת המצוות התרופפה.

גדרי חזקה ומעמדה

מאחר ופסק דין זה מיוסד על החזקה שהוחזקו כיהודים, נוסיף בס"ד לבאר הלכה זו.

בגמרא במסכת קידושין דף פ, א:

"מלקין על החזקות כרב יהודה, דאמר רב יהודה: הוחזקה נדה בשכנותיה בעלה לוקה עליה משום נדה. סוקלין ושורפיין על החזקות כדרבה בר רב הונא, דאמר רבה בר רב הונא: איש ואשה, תינוק ותינוקת שהגדילו בתוך הבית נסקלין זה על זה ונשרפיין זה על זה. אמר רבי שמעון בן פזי אמר רבי יהושע בן לוי משום בר קפרא: מעשה באשה שבאת לירושלים ותינוק מורכב לה על כתיפה והגדילתו ובא עליה והביאום לבית דין וסקלום לא מפני שבנה ודאי אלא מפני שכרוך אחריה"

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

רש"י (שם) פירש: "מלקין על החזקות – על דבר שאנו מחזיקים כן ואפילו אין עדות בדבר". לשון רש"י היא: "על דבר שאנו מחזיקין כן", הרי שהחזקה אינה בנויה על ראיה ברורה שהביאה לחזקה, אלא על מה שהוחזק במציאות, וכך עולה מלשון הגמרא: "לא מפני שבנה ודאי", שאין ידוע על הוכחה שמה שהוחזק לנו הוא אכן נכון, אלא די במה שהוחזק, אף על פי שאין בידינו ראיה שכך היא האמת ואין אסמכתא ראויה לביסוס. המציאות שממנה החלה החזקה.

וכן כתב הרמב"ם (פרק א' מהלכות איסורי ביאה הלכה כ'): "מי שהוחזק בשאר בשר דנין בו על פי החזקה, אף על פי שאין שם ראיה ברורה שזה קרוב... הרי זה לוקה או נשרף או נסקל ואף על פי שאין שם ראיה ברורה שזו היא אחותו או אמו או בתו אלא בחזקה בלבד... ראיה לדין זה מה שדנה תורה במקלל אביו ומכה אביו שיומת ומנין לנו ראיה ברורה שזה אביו, אלא בחזקה כן שאר קרובים בחזקה".

הרי שהרמב"ם מצא לנכון לחזור ולשנות ולהוסיף לבאר, שאין "ראיה ברורה" אלא הוחזק הדבר בלבד.

וכן כתב הריטב"א (עמ"ס קידושין שם ד"ה מלקין): "דסגי בחזקה שהם בניו או אחיו, ואינם צריכים לראיה". ובפסקי הרי"ד (שם): "לא סקלו אותה בעבור שידעו בבירור כי היה בנה אלא מפני החזקה שהיה כרוך אחריה".

וכן המבי"ט בקריית ספר (הלכות איסורי ביאה פרק א) כתב: "סומכין על החזקות אף על פי שאין ראיה ברורה שהם קרובים אלא על פי החזקה שזו אחות הבעל או אמו או בתו וכדילפינן לעיל חזקה מדאורייתא מבית המנוגע".

וכן כתב בשו"ת חתם סופר (אבן העזר חלק א סימן עו), וזו לשונו:

"ענין החזקה מבואר: גרסינן פרק עשרה יוחסין דף פ': "אמר רב חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מלקין על החזקות וסוקלין ושורפין על החזקות". ומפרש הש"ס: מלקין על החזקות כי הא דאמר רב יהודה: הוחזקה נדה בשכינותיה בעלה לוקה עליה משום נדה, סוקלין ושורפין כי הא דאמר רבה בר רב הונא: איש ואשה, תינוק ותינוקות שהגדילו בתוך הבית נסקלין זה על זה ונשרפין זה על זה וכו'. והנה חזקה שאנו לומדין פרק קמא דחולין מבית מנוגע היינו להעמיד כל דבר על חזקתו כמו שנתברר לנו כבר פעם אחת. וזה אינו ענין לכאן, והכא מיירי דבר שלא ראינו מעולם שהוא כן, אך העולם מחזיקין אותו מצד הנהוג שהוא כן, ואשה באה ובנה מורכב על כתפה וגידלו כדרך אשה המגדלת בנה ומעולם לא אמרה לשכנותיה שהוא בן אשה אחרת והחזיקו כולי עלמא שהוא בנה, ועל זה סוקלין על סברת והאמנת הבריות זמן רב".

אמנם אם ידוע לנו שבזמנו בעת שהחלה הנהגתם כיהודים, הבסיס מסופק, כגון שידוע שהיה הליך גיור מפוקפק וכיוצ"ב או שהתייחדו ללא הליך גיור, פשיטא שאין דינם משתנה גם אם חל שינוי ביחס הציבור אליהם, ולא על כגון דא נאמרה ההלכה של "סוקלין ושורפין על החזקות". משא"כ כשאין ידוע לנו כיצד החל העניין, אנו קובעים שהחזקה דהשתא מבררת.

בספר מנחת אברהם (להג"ר אברהם שפירא זצ"ל) ח"א סי' יז (אות א) כתב:

"דין הוחזק דמהני מהתורה, רק במקרים שאין אנו יודעים את מקור הספק והוא בגדר נעלם, וחיודו התורה הוא שסמכין על מה שהוחזק, שמסתמא כך באמת היה מעשה. כגון הוחזקה כאשת איש, דהיינו שאין לפנינו ידיעות על הקידושין, ואז הדין שעצם העובדא שהוחזקה כאשת איש זה קובע שבאמת היו קידושין בינו לבינה. אבל אם היתה בעיא של הוכחות על קידושי ספק ולא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הוקבע בדין, ואחר זמן הוחזקה כאיש ואשתו, אין הוחזק זה מהני לברר את הספק בעובדא שהיתה לפנינו והסתפקנו בה, והמשכה של עובדא מסופקת זו אינה נותנת לבעיא יותר תוקף מאשר בשעת יצירתה".

ועיין בספר מלמד להועיל חלק ג' סי' ב' שאם בתחילת לידת הבן אמרה אמו שהוא מבעל אחותה ולאחר מכן החזיקו אותו כבנו, אין לחזקה זו מעמד של "סוקלין ושורפין על החזקות" מאחר וידוע שהחזקה הושתתה מתחילתה על יסוד עדות האם וגיסה שאינם נאמנים להחזיקו כודאי בנו.

וכן בספר משפטי שאול סי' ב' (עמ' כ') כתב הגאון רבי שאול ישראלי זצ"ל, וז"ל:

"מאחר שידוע לנו מקור החזקה שהיתה באופן כזה שלא היתה על זה נאמנות להחזיקו, ואילו היה באז לפניו לא היה מוכרע שהוא בנו, גם מה שהחזיקו אח"כ לבנו לא יוכל להפוך זאת לודאי. ועד כאן לא אמרו דסוקלין על החזקות אלא בגוונא שבאו ממדינת הים, דמכח החזקה אמרינן דודאי באותו מקום שבאו משם היה הדבר ידוע עפ"י עדים ברורים שהם איש ואשה, אח ואחות ויוצ"ב, משא"כ שכשהם לפנינו ובזמן הולדת הספק לא היה לו הכרע, גם החזקה לא משני מידי".

וכעין זה בספר שערי ישר שער ו' פרק ח' שכתב אודות מי שבא ואמר כהן אני שאינו נאמן אלא לעצמו שויה אנפשי' חד"א, ושאל הש"ש מדוע לאחר שהוחזק ככהן אינו ודאי כהן מכח החזקה, ובאר השערי ישר:

"אף אם נאמר כיון דנתחזק בענין אז, אין לנו לדון על סיבת הדבר, ע"י איזה ענין נולדה חזקה. אבל כיון דמתחילה היה שוברת עמה שלא הוחזק רק לגבי דידי' לחוד, אין יתכן שנחלק אח"כ לומר דלגבי דידיה מתחזקין לודאי שיהיה לוקה על ידי זה, ולגבי אחרים יהי' היתר, ולא מצאנו ענין כזה בש"ס ובפוסקים".

ובהגדרת הוחזק, כתב החזו"א אה"ע סי' כ' ס"ק יב: "ואפשר דדבר המתקבל לכל בלי שום ספק והדבר הולך ומתחזק בלי שום ערעור ל' יום מקרי הוחזק". ובסי' ח' סק"ב כתב:

"ובחזקות אלו העיקר תלוי באומד דעתם של בני העיר, ואין כל המעשים שווין ובמקום שבני העיר מטילין ספק באמיתת דבריהם, אף אם ירבו ימים בהנהגתם אינו מועיל כלום, שהרי לא הוחזקו כלל כיון שמסתפקין בהן. כגון איש ואשה שבאו לעיר זה אומר זו אשתי וזאת אומרת זה בעלי ובני העיר מסתפקין בהם לפי תכונתם שעצת זימה ביניהם והם נואף ונואפת אינה מתחזקת אשת איש. ואם לב העיר בטוחים בהם, ואינם מעלים ספק בלבם, כיון שהוחזקו ל' יום בהנהגתם סוקלין ושורפין על חזקה זו. והלכך אם מחזקת עצמה לגרושה וכל בני העיר בטוחים באמיתתה אפשר דמהני החזקה ל' יום. ואע"ג דבפנוי' לא שייך הנהגה של מעשה, מ"מ כבר כתב הגרע"א בתשובה סי' קכ"א דהחזיקה עצמה לגיורת מהני חזקה ל' יום, ומיהו לא מצינו חזקת הנהגה בבא להוציא מחזקה קדומה כמו בהיתה בחזקת אשת איש".

העולה מדברי החזו"א איש: החזקה נקבעת עפ"י אומד דעת בני העיר, וכשבני העיר מקבלים זאת כדבר ברור ואמיתי, והוחזק שלושים יום, נידון כהוחזק. והביא מתשובת הגרע"א סי' קכ"א שם לא הייתה אסמכתא לגיור של אותה גיורת, אפ"ה לאחר שהוחזקה כגיורת שלושים יום, דינה כגיורת לכל דבר.

עוד יצוין לתשובת נחלת דוד סי' כו שהביא מרבו הגר"ח מוואלז'ין זצ"ל

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

"שחילק מיני החזקות הנמצאים בש"ס לתלתא גוויי זו למעלה מזו. המין האחד הוא חזקת הגוף [...] למעלה מזו חזקה דאתיא מכח רובא [...] ולמעלה מכל הני חזקות [...] הא דקי"ל בקידושין סוקלין ושורפין על החזקות [...] דכולהי הנך חזקות הוויין מטעמא דאמרינן אנן סהדי דהכי איתא".

הרי שנקט שמעמד החזקה הזו הוא כאנן סהדי. וע"ע ספר דברי יוסף להגאון רבי יוסף כהן זצ"ל ח"א סי' נג שהאריך בשיטות השונות בהלכה זו.

לפי האמור, בנידון זה פשיטא שיוצאי הכפר אילינקא מוחזקים כיהודים, ועובדה היא שגם בתי דין בהרכבים שונים אישרו יהדותם, כמפורט לעיל, הגם שאותם דיינים לא ראו מחקרים כאלו או אחרים ולכן לא התייחסו אליהם, אך עכ"פ ההחלטות שניתנו לאשר את יהדותם מבטאות את המציאות שהם הוחזקו כיהודים כפי הרישום בתעודות, וכשלא ראו ריעותא בחזקה, ניתן להם אישור יהדות, וכן הציבור הרחב רואה אותם כיהודים. כאמור, לפי דרכו של החזו"א, די בכך שהדבר התאמת אצל בני העיר בעת הזו, ובנוסף ידוע שכך הוחזקו עוד בעת שגרו בכפר הנזכר. על כן דינם כמי שהוחזקו כיהודים על יסוד ראיה שכוחה כאנן סהדי, ורק עדות גמורה של שני עדים בכוחה להוציאם מחזקתם.

(אמנם מש"כ החזו"א בסיום דבריו: "לא מצינו חזקת הנהגה בבא להוציא מחזקה קדומה כמו בהייתה בחזקת אשת איש". דבריו צ"ע מדברי הרמב"ם בפ"ג מאיסור"ב ה"ט והשו"ע יו"ד סי' רס"ח סי' הנזכרים, שפסקו דינו של מי שהוחזק כגוי, שאם ראינו אותו נוהג בדרכי ישראל הוא בחזקת גר צדק, ורק מצד מעלת יוחסין אין משיאין אותו).

הדרך להביא לביטול החזקה

בעקבות ההחלטה מבית הדין במוסקבה, עלינו לברר מה הדרך להביא לביטול החזקה מעיקרה, ביטול המבוסס על הקביעה שמתחילה היה שוברת עמה, וכי לא היה יסוד ראוי לחזקה.

לעיל הבאנו מש"כ הב"י בשם הרמ"ה שאין להוציא מחזקה אלא בעדות של שני עדים. הדבר ברור שעדות זו שנועדה לקבוע ייחוסו של אדם אחד, או ייחוס קהילה שלימה, חייבת להתקבל משני עדים כשרים המעידים בבית דין בפני בעל דין, ורק לאחר שהתקבלה כדין, היא מביאה אותנו למסקנה שהיתה זו חזקה בטעות, שזו העילה לביטול החזקה, כמבואר בתשובת דברי מלכאל ח"א סי' עה. אך פשיטא ששיחה כזו או אחרת ששוחח רב פלוני עם בנו של הרב ליברמן, או אדם אחר, אין בכוחה להביא לערעור החזקה.

גם אם בנו של הרב ליברמן, עד הכשר לעדות עפ"י ההלכה, ומסר עדותו בפני בית דין כעדות שהוא מבין שזו עדות עם משמעות מרחיקת לכת על אנשים רבים, עדיין אין כח בעדות עד אחד להביא לקביעה שהחזקה היא בטעות.

עיי' בספר שב שמעתתא ש"ו פ"ז שכתב בפשיטות: "הך חזקה שהוחזק לפנינו עדיפא מחזקה קמא, וכמו בהוחזקה נדה בשכנותיה וכהאי דבנה כרוך אחריה, דודאי אין עד אחד נאמן להוציא מחזקה זו". וכן בשו"ת מהר"י הכהן רפפורט ח"ב סי' ב' שהובא באוצה"פ סי' ג' ס"ק לד:

"במי שהוחזק ככהן ובא אדם אחד ממקומו של האיש הזה ואמר דידע שאביו לא היה כהן, והשיב דכיון דאיתחזק לפנינו זמן רב לכהן, אין עד אחד נאמן להכחישו, דאחרי שנתחזק הוי כשני עדים. ומה שכתב המהרי"ט סי' קמ"ט דבעינן שיתחזק שגם אביו היה כהן, והחזקה הזו צריכה להתחזק בשני עדים, המעיין בדבריו ימצא מבואר דזה דוקא בהתחלת החזקה שנרצה להחזיקו

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לכהן, אבל אם כבר נתחזק לכהן, דיינינן שודאי היתה החזקה, כדין כמ"ש מהרי"ט עצמו".

וכן הגרי"מ אהרנברג זצ"ל אב"ד בית הדין בת"א בעל ספר דבר יהושע, בתשובה שבספר "בני ישראל" הדין אודות קהילת בני ישראל שבהודו, בעמ' קח כתב:

"יש לברר אם לסמוך על עדותו של בעל אבן ספיר, שהרי מלבד שאינו רק עד אחד שאינו נאמן בדבר שבערוה אפילו במלתא דעבידי לאגלויי לפי פסק הרמ"א בחו"מ סוף סי' ל' דלא כתשב"ץ והנוב"י, אלא אפילו אם ימצאו עוד ספרים מאנשים נאמנים שכותבים כמותו, אין לקבל דבריהם בתורת עדות, שהרי לא נתכוונו להעיד ולא העידו בפני בית דין ולא נחקרה עדותם בבית דין, ועדות זו ודאי צריכה דרישה וחקירה... ועוד אפילו היו כותבים עדותם לבית דין בכתב והיו מבארים כל החקירות והדרישות הנצרכים, ג"כ אין לקבל עדותן שהרי אפסיקא הלכתא בחו"מ סי' כ"ח סי"א שאין עדות בכתב, וכ"ש אם בזמן שבאה העדות בכתב לפני בית דין שצריך לדון על פיו, כבר מת זה שכתב העדות, גם ר"ת מודה דאין דנים על פיו כמ"ש בנתיבות שם. על כן נלע"ד דאין לדון עפ"י דברים הכתובים בספרים או באגרות אפילו לדעת רש"י דסגי בערעור שנים בבית דין בדרך הוצאת קול בלבד, וכ"ש למאי דקיי"ל להלכה כהרמב"ם דבעינן ערעור בעדות גמורה... מ"מ איני יכול לומר דבר ברור עד שאראה מה שאומרים בזה ההיסטוריונים אם לא נגבה פעם עדות עליהם כדין לפני בית דין והוציאו פסק דין"

על כן אין משקל הלכתי לשיחות ששוחח רב פלוני עם בן של הרב ליברמן, גם אם היה מעיד עליהם שהם גוים גמורים, מה עוד שמדבריו נראה שלא ידע לומר דברים חלוטים שלא התגיירו ושאינם יהודים, אלא רק שלא שמע וכיוצ"ב, אך גם אילו היה אומר כן אין לכך משקל להוציאם מחזקתם.

עוד יצוין למש"כ בספר "בני ישראל" שם בעמ' מו בתשובת הגרי"י נסים זצ"ל ביחס למשקל שיש ליתן לדברים שכתב בספר אבן ספיר לרבי יעקב ספיר, שהיה מקהילת הפרושים מתלמידי הגר"א בירושלים, אודות קהילת "בני ישראל": "ונראה שבהיותו בשליחות בהודו רשם אגב אורחא כל מה ששמע ולא בירר הדברים שהיו צריכים בירור כי לא התכוון לעדות, ולא העלה על דעתו שיבואו לסמוך על דבריו הלכה למעשה. ולכן לא נראה לסמוך על דבריו, לא להקל ולא להחמיר".

מדברי שניהם עולה היחס הנכון לכתובה כזו או אחרת של היסטוריונים, שאין לדבריהם משקל בעת פסיקת הלכה אודות מעמדו של אדם שהוחזק כיהודי.

עוד יצוין למש"כ הראשל"צ הגאון רב"צ עוזיאל זצ"ל בספר "בני ישראל" עמ' כה: "מעולם לא הרחיקו את מי שהוא מישראל, מפני מראהו או צבע עורו שהוא דומה לגויים, ואין להוציאם מחזקתם לכשרות שמא התערבו ביניהם גויים, אלא ודאי שטבע האקלים גרם זאת, בהיותם מתיישבים שם מאות בשנים בודדים במעונם".

בדבריו מענה לעמדה של המערערים על יהדותם של בני הכפר הנזכר עקב תחושה שהם נראים כגויי הארץ ועוד אינדיקציות כאלו או אחרות שנכתבו בקונטרס הנזכר, וביחס לאלו קבע הראשל"צ הגאון רב"צ עוזיאל זצ"ל שאין בכל אלו להוציאם מחזקתם.

אך יובהר: דברינו מתייחסים רק לאותם משפחות יוצאי הכפר אילינקא שהוחזקו כל השנים כיהודים, ולא לבני הכפר ויסקי הרשומים בתעודות כרוסים, ואין להם חזקת יהדות. ופשיטא

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

שאינן דברינו מתייחסים לכלל הסובוטניקים, הגם שהוחזקו בשמירת שבת או מצוה כזו או אחרת. וביחס אליהם כבר כתב הראי"ה קוק זצ"ל בתשובת דעת כהן סי' קנ"ב, בתשובה משנת תרע"ד:

"הנה השובתיים הם מוחזקים אצלנו כגויים, שהרי אין אצלם כי אם מה שהם שומרים קצת מתורה שבכתב ע"פ שיקול דעתם, ולא נשמע שנכנסו לברית ישראל בקבלת מצות כדין".

והביא מדבריו בספר ציץ אליעזר חי"ב סי' סו, עי"ש.

בהתאם לכל האמור בדברינו, לא נאמרו הדברים שכתבו בתשובות דעת כהן וציץ אליעזר, אלא באלו שהוחזקו כגויים, הגם ששומרים מצוה כזו או אחרת עפ"י שיקול דעתם.

מסקנה:

א. בני הכפר אילינקא הוחזקו כיהודים, הן בהיותם בכפרם והן לאחר שעלו לארץ, וכעת כבר אין מוטל עליהם להביא ראיה ואסמכתא לגיור שנעשה לפני 150 שנה או 200 שנה ויותר, די בכך שקיים מידע שנערכו גיורים בתקופה הרלבנטית. אין בכל המחקרים, שהציגו בקונטרסים הנזכרים, לשלול את ההנחה שהם התגיירו כדת וכדין, הגם שנעשה בצנעא וללא פרסום, עקב השלטון שלא קיבל זאת בעין יפה. הטענה לשלילת יהדותם, בנויה על השערות גרידא, ואין להן מעמד של ראיה ובוודאי שאין להן כח של שני עדים, שבכוחו לבטל חזקת יהדות.

ב. אין הדברים מתייחסים לסובוטניקים שהוחזקו כגויים, כאמור בתשובת דעת כהן.

בהתאם לאמור, מאחר שהמבקשת היא בת להורים ממשפחות הידועות כמוחזקות ביהדות עוד בשנים עברו בכפר אילינקא, יש לאשר את יהדותה.

הרב אוריאל לביא, אב"ד

ראיתי את אשר כתב עמיתי האב"ד, והנני מסכים עם דבריו ומסקנתו שלפני כללי ההלכה אין כל מקום להטיל ספק ביהדותם של יהודי אילינקא.

בדבריו מאריך האב"ד בנושא "כל המשפחות בחזקת כשרות", שלהלכה אין לחשוש לפסול ממזרות או לחשש שאינו ישראל, נראה שזו היא שאלה כללית שנוגעת לכל הבאים מחו"ל ומצהירים שהם יהודים.

אולם כאן יש לפנינו שאלה ייחודית על קהילה שיש לה מסורת שהם יהודים, ויש אומרים שהם בני גרים ונהגו כיהודים בשמירת תורה ומצוות, ועל סמך זה מקובל עד עתה בבתי הדין בארץ לפסוק שהם יהודים. אלא שלאחרונה ביה"ד במוסקבה מפקפק במסורת הזאת משתי סיבות:

א. כיון שהם מניחים שמקורם אינו יהודי, ואין לנו עדות ברורה שהם התגיירו. במיוחד קשה להם לקבל את העובדה שהם התגיירו בשנים בתקופה שלפני המהפכה, בהן היה מסוכן להתגייר ברוסיה.

ב. ומתוך דבריהם עולה ספק נוסף שמא בגלל מעמדם המיוחד במשך השנים הם התחתנו עם גויים ואבדו את חזקת יהדותם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ועלינו לדרון כיצד נדון ונפסוק בספיקות שהם מעוררים. בדבריי יש גם חזרה על דברי עמיתי אב"ד, אולם חשוב לי לברר את הדברים כפי הבנתי בסגנוני ולמקד את התשובה לשני הספיקות המוזכרות.

הגאון רח"ש רוזנטל שליט"א ראב"ד ביה"ד בירושלים (בדימוס) בקונטרס "אהל חוה" חקר ודרש וברר את העובדות ע"פ עדויות, וכמבוא הביא סקירה היסטורית עובדתית על שלוש קבוצות המכונות: "סובוטניקים" (שומרי שבת):

א. "מולקנים" - שהם רק שומרי שבת כהבנתם.

ב. "קריים" - ששומרים דתם לפי הבנתם בתורה שבכתב ולא לפי תושבע"פ ונמצאים בעיקר בחצי האי קרים.

ג. "תלמודיסטים" - שלפי המסורת שלהם הם בני גרים שקבלו עליהם תורה ומצוות לפני כ-150 שנה בקירוב. וזאת, לפי המסורת שלנו בתושבע"פ התלמודית.

שתי הקבוצות הראשונות אינן נחשבות כיהודים, והם כמו כתות נוצריות שמכבדות את התנ"ך ומתנהגות כהבנתן לפיו.

תושבי אילינקא משתייכים לקבוצה השלישית שכאמור מחשיבים עצמם יהודים, ושומרים תורה ומצוות כהלכתם. ויש להם מסורת שהם בני גרים.

הרב רוזנטל מציין שהגויים אינם מבחינים בין הקבוצות הנ"ל, אבל היהודים מבחינים היטב ביניהם, ולפי העדויות שחקר ובירר תושבי אילינקא מקפידים להינשא ביניהם ולא להתערב עם גויים או עם המשתייכים לקבוצות האחרות.

הרקע הנ"ל של שלושת הקבוצות חשוב מאד לעניינינו, מפני ששתי הקבוצות הראשונות אינן יהודיות, ואפשר ששיתוף השם לשלושתן, גרם לכמה חוקרי יהדות להסתפק ביהדותם של תושבי העיר אילינקא.

ראיתי מה שכתב רב אחד על פסק דין זה שהובא לפניו, והביא מדברי המערערים על חזקת יהדותם של בני עיר אילינקא, ועיקר טענתם שהעובדה שבני אילינקא מחזיקים עצמם כיהודים אינה מהווה ראיה ליהדותם, כיון שידוע לנו שזו עדה נבדלת שנקראת סובוטניקים, וכיון שידוע לנו שיש סובוטניקים שאינם יהודים, למרות שלדבריו הם שומרי מצוות, ולדבריו יש עדויות שיש עשרות אלפים כאלה ששומרים מצוות ואינם יהודים. ולכן שמירת המצוות אינה מהווה חזקת יהדות עבורם, ואינו דומה לאדם שבא ממדינת הים ואמר על עצמו שהוא יהודי ושומר מצוות שנאמן שהוא יהודי, כיון שיש לנו ספק על מקורה של העדה הזאת אם הם יהודים, ואין להתחשב במה שהם מחזיקים את עצמם. והביא כדוגמא את העדה האתיופית שהחזיקו עצמם כיהודים, ובכל זאת דנו הפוסקים אם הם יהודים או לא, והעובדה שהחזיקו עצמם כיהודים אינה יכולה להיות ראיה לכך כיון שמקורם מסופק לנו.

נראה שמה שהפריע למערערים הנ"ל הוא העובדה שיש סובוטניקים שאנו יודעים שהם אינם יהודים. ולכן עולה הספק בכל מי שנקרא בשם זה סובוטניקים אולי מקורם אינו יהודי. אולם כפי שהזכרתי לעיל יש שלוש קבוצות של סובוטניקים, ושנים מהם אינם יהודים וגם אינם מחזיקים עצמם כיהודים, אלא שומרי בשבת כיום מנוחה וללא זיקה לשמירת שבת הלכתית. אולם הסובוטניקים "התלמודיסטים" שעליהם אנו דנים, הם שומרי תורה ומצוות לפי המסורת שלנו של תורה שבעל פה, ומחזיקים עצמם כיהודים, הרב רוזנטל מציין במחקרו שהגויים אומנם אינם מבחינים בין הקבוצות הנ"ל, אבל הם עצמם (הסובוטניקים התלמודיים) מזהים את ההבדל בינם

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לבין שאר הסובוטניקים ואינם מתחתנים עמם, ולפי העדויות שחקר וכירר תושבי אילינקא מקפידים להינשא ביניהם ולא להתערב עם גויים או עם הסובוטניקים המשתייכים לקבוצות האחרות. עובדה זו יש בה כדי להחזיקם כיהודים כאשר יבואר להלן.

ההשוואה של המערערים הנ"ל בין הסובוטניקים התלמודיים לבין עדה האתיופית אינה השוואה נכונה, ואין הנידון דומה לראיה, וזאת משום שהעדה האתיופית לא הייתה לה מסורת של שמירת תורה ומצוות כפי שאנו שומרים, המסורת שלהם מזכירה כמה מצוות שבתורה באופן מאד דל ומאד רחוק ממה שמקובל אצלנו, הם לא היו מודעים לתורה שבעל פה, ואף לא לתורה שבכתב, ואעפ"כ הרדב"ז חקר וקבע שהם יהודים כיון שכך החזיקו עצמם כיהודים, ולא התערבו בעמים שגרו ביניהם. והם מצאצאי שבט דן שגלה בגלות בית ראשון ולכן היו מנותקים מקהילות ישראל ולא ידעו את התורה כהלכתה. ועל זה דנו הפוסקים אם יש לסמוך על כך שהם באמת מזרע ישראל כאשר הסימנים לכך קלושים. אבל העדה שאנו דנים עליה שמרה את המצוות כפי המקובל אצלנו בתורה שבע"פ, והחזיקו עצמם כיהודים ולא התערבו בין הגויים שמסביבם, ולא התערבו גם בקבוצות סובוטניקים אחרות, ולכן אין כל רעותא לומר שאינם יהודים, ויש להם חזקה גמורה ליהדות כפי שיבואר להלן.

תחילה נזכיר את העובדות שהרב רוזנטל בקונטרס הנ"ל הביא בקונטרס הנ"ל תעודות ומסמכים היסטוריים ועדויות בע"פ על כך שיהודי אילינקא שמרו מצוות במסירות נפש ממש.

הנני חוזר ומציין את העדויות שהזכיר מפני חשיבותן ואמינותן, כדלהלן:

א. הרב זלמן ליברמן זצ"ל הגיע לעיר אילינקא, ושימש שם כמוהל וכשוחט, ובתקופה שגר שם היה מנהיגם הרוחני. והוא חיתן אותם. הרב רוזנטל מצא כתובה שהרב ליברמן חתום עליה עם עדים מבני המקום, ומכאן שהחזיק אותם כיהודים. הוא דאג לבנות עבורם במסירות נפש מקווה בביתו, וייסד מפעל ליצור ציציות שהופצו משם לרחבי רוסיה.

העובדה שרב ירא שמים מתיישב בעיר זו לחזקם בתורה היא הוכחה מוצקה שהוא החשיב אותם כיהודים, שאין זה סביר שיבוא רב ויחיה במקום שאין יהודים, ויפעל להפצת יהדות בין גויים. וזה נראה פשוט.

ב. הרב יצחק זילבר זצ"ל העיד שהתושבים הנ"ל שמרו תורה ומצוות מתוך הקרבה עצמית גדולה.

הרב הצדיק רבי יצחק זילבר מוכר לנו במסירות נפשו לשמור תורה ומצוות ברוסיה בזמנים הקשים ביותר ולא נכנע לחלל שבת ושילם על כך בגלות לסיביר, הוא פעל רבות ברוסיה להפצת היהדות, והכיר היטב את המציאות שהייתה בימיו, ולעדויות יש משקל רב.

ג. מחומר נוסף התברר שבת ממשפחתו של הרב דיסקין, נישאה לגר צדק שלמד בישיבה בוויילנא בשם הרב אנני, ולאחר שהרב ליברמן נעלם והתברר שנרצח, הוא לקח את תפקידו כרב בעיר אילינקא והיה שם שוחט ומוהל ופעל להפצת תורה בעיר.

כמו כן שמע הרב רוזנטל עדות מבין של הרב אנני הנ"ל שהעיד על שמירת המצוות שהייתה שם ומה שאביו פעל במקום.

ועל ארבעה בתי כנסת שהיו בעיר ועל כך שהם היו מלאים מתפללים. וכן שמע מהם על כך שהם נזהרו שלא להתערב בין הגויים.

ד. ביחס לשאלה איך יכלו לגייר בשנים שהיה סכנה לגייר, עדות הכתובה במבוא לספר "מדרש שמעוני" שחיברו הגאון הנודע הרב שמעון משה דיסקין זצ"ל אב"ד העיר חלביץ' (היה

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בן למשפחת רבנים גאונים, ונכדו, שהיה מגדולי הרבנים בדורו, שמש כרב העיר פרדס חנה) בהקדמה לספר כותב בן המחבר על זקנו, הרב יהושע זעליג שנפטר בתרל"ד (לפני כמעט 150 שנה) שגייר גרים במסירות נפש בימי חייו.

הרי לנו עדות מפורשת שגיירו גרים בתקופה המדוברת, למרות הסכנות הכרוכות בכך.

ונראה עוד להעיר כי ההנחה שהם בני גרים נבעה ממראה פניהם שדומה למראה סלבי, אבל אפשר גם להניח שהם בני יהודים, ומראה פנים אין בו הוכחה הלכתית הקובעת יחוס ואין הכרח לומר שהם בני גרים. מה שקובע הוא חזקת היהדות שבאה משמירת המצוות.

נראה שהעדויות הנ"ל שהם שמרו על התורה והמצוות במשך כמה דורות, עדויות שנתנו מפי האנשים המוסמכים ביותר להעיד על כך, שחיו שם והכירו היטב את המצב ברוסיה דיין כדי להחזיק אותם כיהודים למרות שאין לנו עדות על גיורם (כפי שיבואר להלן), ביחס לשאלה איך אפשר שהתגיירו בשנים שלפני המהפכה הקומוניסטית שזה היה בבחינת פקוח נפש, הבאנו עדויות שבכל זאת היו גיורים באותה תקופה, ולכן כיוון שהוחזקו לקיים מצוות אין להטיל ספיקות בגיור שלהם.

הרב רוזנטל כותב שם, כי אע"פ שיש ירידה בקיום המצוות עכשיו אין פלא בדבר, בגלל רדיפת הדת והקושי לקיים מצוות, וזה אינו יכול להיות ריעותא לגבי יהדותם, מה גם שהרוב המכריע של תושבי עיירה זו דבקים בקיום המצוות.

מכל זה מסיק הרב רוזנטל וקובע להלכה שתושבי העיר אילינקא מוחזקים כיהודים. ומציין שכל המסמכים והראיות הנ"ל הוצגו בפני מרן הגאון רי"ש אלישיב זצ"ל, והוא הסכים עם פסק ההלכה הזה.

כמו כן פסק הגאון הרב לוין אב"ד בירושלים לדיני ממונות ויוחסין שהם יהודים, וכתב שקבל את הסכמתו של מרן הגאון רי"ש אלישיב זצ"ל עם פסק ההלכה הזה.

ועתה נדון בספיקות שעוררו הרבנים במוסקבה.

ביחס לשאלה הראשונה, במידה והם בני גרים, מניין לנו שאבותיהם התגיירו, ואין לנו עדות על כך?

והנה לפי ההלכה מי שהוחזק כגוי ואומר שהתגייר צריך להביא עדים להוכיח שהתגייר, אולם הרמב"ם פוסק שכל זה בגר שאינו שומר מצוות, אבל בגר ששומר מצוות מעיקר הדין נאמן לומר שהתגייר, אלא שמעלה עשו ביוחסין שלא להאמינו עד שיביא עדים. וז"ל הרמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יג הלכה ט-י:

הלכה ט: "גיורת שראינה נוהגת בדרכי ישראל תמיד כגון שתטבול לנדתה ותפריש תרומה מעיסתה וכיוצא בזה, וכן גר שנוהג בדרכי ישראל שטובל לקריו ועושה כל המצוות הרי אלו בחזקת גרי צדק, ואף על פי שאין שם עדים שמעידין לפני מי שנתגיירו, ואף על פי כן אם באו להתערב בישראל אין משיאין אותם עד שיביאו עדים או עד שיטבלו בפנינו הואיל והוחזקו עכו"ם.

הלכה י: אבל מי שבא ואמר שהיה עכו"ם ונתגייר בב"ד נאמן, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, בד"א בארץ ישראל ובאותן הימים שחזקת הכל שם בחזקת ישראל, אבל בחוצה לארץ צריך להביא ראיה ואח"כ ישא ישראלית, ואני אומר שזו מעלה ביוחסין."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהלכה ט' מדבר הרמב"ם במי שהוחזק כגוי ואמר שהתגייר, שצריך ראייה שהתגייר, למרות זאת מחדש הרמב"ם שאם הוא שומר מצוות הוחזק כישראל, זה מעיקר הדין, אולם משום מעלה ביוחסין אם בא להנשא צריך להביא ראייה. בהלכה י' מדבר הרמב"ם במי שבא לפנינו ואינו ידוע לנו מי הוא אם ישראל או לאו, שנאמן לומר ישראל אני, וממילא נאמן לומר שהתגייר שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. וגם כאן מעלה עשו ביוחסין בזה"ז והבא מחו"ל אין משאין אותו עד שיביא ראייה שהתגייר.

וכן פסק בשולחן ערוך יורה דעה הלכות גרים סימן רסח סעיף י.

מקור דברי הרמב"ם והשו"ע מהגמ' 'במות דף מה עמוד ב' כדרכ אסי, דאמר רב אסי: מי לא טבלה לנדוטה?'

היינו שאם היא מקיימת מצוות חזקה שהיא התגיירה כדין. ומכאן ראייה שמעיקר הדין נאמן שהתגייר.

אומנם רש"י מפרש "מי לא טבלה לנדוטה – ואותה טבילה עולה לה לטבילת גירות דדת יהודית היא וכן מי לא טבל לקריו." וכן פירש התוספות שם שאותה טבילה נחשבת לה כמעשה הגרות.

ומקשה התוס' 'תימה דאמר לקמן (דף מו:): דגר צריך שלשה דמשפט כתיב ביה"ז?'

ומתרץ שני תירוצים:

א. "וי"ל האי דבעינן שלשה היינו לקבלת המצות אבל לא לטבילה".

ב. "ויש מפרשים דכיון דידוע לכל שטבלה כאילו עומדים שם דמי".

התוספות לא פירש כמו הרמב"ם, מפני שלדעתו מי שהוחזק כגוי אינו נאמן לומר שהתגייר אפילו אם הוא מקיים מצוות, למרות שגם התוספות מסכים שאם לא הוחזק כגוי נאמן לומר שהוא ישראל או שהתגייר, כפי שכותב במספר מקומות, וכגון תוספות יבמות דף מז ע"א:

"במוחזק לך - אומר רבינו תם דדוקא בדידעינן דהוה עובד כוכבים מעיקרא דאי לא הוה ידעינן מהימן מגו דאי בעי אמר ישראל אני דמהימן כדמשמע בריש מסכת פסחים (דף ג: ושם) גבי ההוא עובד כוכבים דהוה סליק ואכיל פסחים בירושלים ואין לומר שאני התם דהוה סמכי ארובא דהוה ישראל דהא בכל מקום נמי איכא רובא דרוב הבאין לפנינו בתורת יהדות ישראל הם".

ובש"ך שם ס"ק כא: הביא מב"ח "ומיהו נוהגין להקל להאמינו אף להשיאו ישראלית. ואפשר דאף הרמב"ם מודה באורחים שבאים והם בחזקת ישראלים שנאמנים אף עכשיו שרובן עובדי כוכבים אף להשיאו ישראלית שכל המשפחות בחזקת כשרות הם כמו שנתבאר בא"ע סי' ב' ולא אמר הרמב"ם אלא במי שלא הכרנוהו בעובד כוכבים ואמר נתגיירתי בבית דין פלוני דנאמן מדין מיגו התם הוא דקאמר הרמב"ם דאפ"ה מעלה עשו ביוחסין שאין משיאין אותו ישראלית מדין מגו עד שיביא ראייה".

היינו שמי שלא הוחזק כגוי, ואומר שהוא ישראל נאמן אפילו להשיאו אשה, ולא עשו בו מעלה ביוחסין. ורק במי שהוחזק כגוי ושומר מצוות, או שאומר התגיירתי שנאמן במיגו, שנאמן מעיקר הדין אבל משום מעלה ביוחסין צריך ראייה.

נמצא, שאם היה מוחזק כגוי ואומר התגיירתי ושומר מצוות הלכה למעשה משום מעלה עשו ביוחסין, אין משיאין אותו ישראלית עד שיביא ראייה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

אולם הלכה זאת אמורה לגבי מי שמוחזק לנו היום כגוי שאומר שהתגייר, שאף אם שומר מצוות מעלה עשו ביוחסין וצריך להביא ראיה שהתגייר, אבל פשיטא שלא נאמרה הלכה זו במי שהוחזקו כיהודים כמה דורות וידועים בשמירת מצוות. וגם אם אבותיהם התגיירו, לאחר דורות לא שייך לדרוש מהם ראיה על גיור. וכך משמע ממגיד משנה שם שמחלק בין לכתחילה ביחס לעצמם לבין בדיעבד ביחס לבניהם שכבר מוחזקים כיהודים.

במיוחד שמעיקר הדין גם מי שמוחזק היום כגוי ובא ואמר התגיירתי ושומר מצוות נאמן מעיקר הדין שהתגייר, ורק מפני מעלה ביוחסין צריך לברר זאת בעדים, ולא יעלה על הדעת לדרוש ברור למעשה גרות שהיה לפני כמה דורות שאין כל אפשרות להביא ראיה לכך. זאת ועוד, הם מחזיקים עצמם כיהודים, ולא דווקא בני גרים, וכל הדיון שלנו הוא אם נאמר שהם התגיירו, אבל אפשר שהם מזרע ישראל, וממילא אינם צריכים ראיה כלל.

ונראה שגם לפי התוספות שהזכרנו לעיל, שאם הוחזק כגוי אינו נאמן שהתגייר אע"פ ששומר מצוות, יודה כמקרה שבאו לפנינו בני גרים מכמה דורות שהוחזקו כיהודים שהם שומרי מצוות שאין לערער על גירותם.

ביחס לשאלה השנייה, אולי בדורות האחרונים הם התערבבו עם הגויים, במיוחד בגלל מעמדם המיוחד, מקובל עלינו עדות הרבנים שחיו באותו מקום, שהיהודים באותו מקום הקפידו שלא להתחתן עם גויים, והם נבדלו לגמרי משתי הקבוצות שנקראו סבוטניקים מפני שהם החשיבו את שתי הקבוצות הנ"ל כגויים והם כיהודים הקפידו לא להתערב בהם.

אומנם חשש נישואי תערובת ברוסיה נוגע לכלל העולים מרוסיה, ובוודאי גם קהילה זו צריכה בדיקה וביורור יהדות ככל יהודי רוסיה, וכבר דנו בזה הפוסקים בני דורנו, האם החזקה שכתבו הראשונים, תוספות, רשב"א ועוד, שרוב הבאים לפנינו בתורת ישראל הם ישראל תקפה גם בימינו כאשר הם אינם שומרי מצוות. ואיזה מידה של הכרת המסורת נדרשת לשם כך, גם העובדה שהם עלו לארץ אינה הוכחה מובהקת ליהדותם, כי רבים מהם עלו מטעמים של רווחה כלכלית. אומנם בעליות הראשונות של יהודי רוסיה היו רוב העולים יהודים, אולם, בעליות מאוחרות יותר רבים הגיעו כאלה שנישואים נישואי תערובת שילדיהם אינם יהודים לפי ההלכה.

והלכה למעשה, בתי דין העוסקים בברור יהדות סומכים בעיקר על תעודות מקוריות מלפני שנת 1989 ועל ה"עץ המשפחתי" שכבר נבדק, או נסיבות נוספות המוכיחות יהדות. ונראה שכך צריך לנהוג גם בבני אילינקא.

לאור כל זאת, נלע"ד לפסוק באופן מוחלט ע"פ ההלכה שתושבי העיר אילינקא הם בחזקת יהודים, וכל התורה מבוססת על חזקות כפי שאמרו (קידושין דף פ עמוד א) "מלקין על החזקות, סוקלין ושורפין על החזקות", ואין כל מקום לערער על כך מחשש שאינו מבוסס, אלא כמובן שיש צורך לערוך להם ביורור יהדות כפי שעושים לכל העולים מרוסיה, לפי הכללים הידועים.

ולפי כל זה הנני מצטרף להיתר המבקשת, ולקבוע שהיא יהודייה.

הרב דוד לבנון, דיין

אני מסכים ומצטרף להיתר, וקובע שהמבקשת היא יהודייה.

הרב מרדכי מזרחי בר אור, דיין

בהתאם לאמור, אנו פוסקים לאשר את הבקשה לאישור יהדות.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ניתן לפרסם החלטה זו באמצעות הנהלתי בתי הדין לאחר השמטת פרטים מזהים.
ניתן ביום ז' תשרי תשפ"א (25/09/2020).

הרב מרדכי מזרחי בר אור

הרב דוד דב לבנון

הרב אוריאל לביא – אב"ד